

A DUBROVNIKI SZENT ISTVÁN-EREKLYÉK

FRA PETAR MARIJA RADELJ

Fra Petar Marija Radelj a doktori értekezésén dolgozó dubrovniki születésű, a közelmúltig Splitben élt, nemrég Sarajevóba költözött domonkos rendi fiatal szerzetes átfogó tanulmányban foglalta össze a Horvátországban őrzött Szent István-ereklyékre vonatkozó irodalmat és megjelent újságcikkeket, és megpróbált állást foglalni az ereklyék Horvátországba kerülésének mindeddig tisztázatlan kérdéseiben. Tizennyolc könyvre és kis híján kereken száz, főleg horvátországi újságcikkre hivatkozik, és idézi őket gyakran eredetiben. A tanulmányt kissé tömörített formájában, a fényképmelléletek, az idegen nyelvű eredeti idézetek és a forrásmunkák terjedelmes felsorolása nélkül közöljük. (A fordító)

1. Az ereklyetartó és a koponyacsont-ereklye
2. Az ereklyék Dubrovnikba kerülésének elméletei
3. Még egy Szent István-ereklye Dubrovnikban
4. A zágrábi székesegyház Szent István mellszobrában őrzött koponyacsont
5. A Szent Jobb dubrovniki évei
6. A koponya feldarabolása
7. Egyéb visszazármatatási törekvések
8. Jogi szempontok

A dubrovniki ereklyék áthelyezése nem történt meg sem az I. világháborúban (Grazba), sem a város 1991/1992. évi ostroma alatt, amikor az UNESCO Olaszországba „menekítette” (mentette) volna őket. Szent Balázsnak, Dubrovnik védszentjének a koponyáját pl. ideiglenesen sem

vihették el a városból még a Horvátok – kereszténység, kultúra és művészetek c. vatikáni tárlatra sem (1999–2000).

Fra Frano Prcela, a domonkosok horvátországi tartományfőnöke 2000. március 16-án fogadta Pucilowski Józsefet, a rend magyarországi fővikáriusát, akinek kíséretében volt Csóti György horvátországi magyar nagykövet. A fővikárius akkor folyamodványt adott át, amelyben kérte a dubrovniki domonkos rendi szerzetesek kolostorában őrzött Szent István koponyacsont-ereklyét. Ezzel egyidejűleg Seregély István érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke is a domonkosok horvát tartományfőnökének és a Horvát Katolikus Püspöki Kar elnökének küldött levelében kérte az ereklyét a budapesti Szent István-bazilika számára, ahol a többi Szent István-ereklyét őrzik.

Árpád-házi Szent István (969–1038) első magyar király nevéhez fűződik a kereszténység felvétele Magyarországon. 1083-ban a katolikus egyház szentjévé avatták. Ereklyéit Székesfehérvárott tisztelték. Némelyek közülük Dubrovnikba kerültek, ahol nemcsak hogy megőrizték, hanem ünnepi szentmisével is tisztelték őket. A Prédikátorok Rendjének közgyűlése, a domonkosok legfőbb igazgató és törvényhozó testülete ugyanis Rómában, 1670-ben Acta Capitulatoriumában így döntött: „Dubrovniki kongregációnk kérelmére engedélyezzük, hogy az ottani Szent Domonkos-kolostorban ezentúl ünnepi zsolozsma mondható Szent István magyar király tiszteletére, akinek neves ereklyéit, mint nemrég tudatták velünk, a nevezett kolostorban őrzik és tisztelik.”

A Szent István-koponyaereklye körüli fejleményekben horvát részről az alábbi érdekelt felek jelentkeztek: a dubrovniki Szent Domonkos-kolostor, az ereklye tulajdonosa, Dubrovnik város, amely 16. századi örökségének tartja az ereklyét, és a Horvát Köztársaság, amelynek kultúrjaváról van szó. Közvetítő szerepben társult hozzájuk fra Ivo Martinić, a dubrovniki Szent Domonkos-kolostor szerzetese, aki 1989-ben és 2000-ben négy alkalommal a sajtóban önkezdeményezésre ajánlotta a magyaroknak az ereklyét; és a domonkosok horvát tartománya. Magyar részről még nem fogalmazták meg egyértelműen a kérelmet, azaz egyazon szerepben jelentkezett a Prédikátorok Rendjének magyarországi fővikáriusa és a Magyar Katolikus Püspöki Kar.

1. Szent István magyar király ereklyetartója és koponyaereklyéje Dubrovnikban

A Szent Domonkos-kolostor múzeumi gyűjteménye első termében, a bejárati ajtótól balra levő vitrinben látható Szent István király koponyacsont-ereklyéje. Ereklyetartóban van, és látni lehet a fém félgömb fedelén levő nyíláson át. Fra Serafin Marija Crijević (1686–1758), a dubrovniki régiségek szorgos kutatója a dubrovniki Szent Domonkos kongregáció Emlékkönyvének első füzetében írta 1728-ban, számbavéve a dubrovniki domonkosok szent ereklyéit: „Szent István magyar király majdnem teljes koponyáját kopasz fejhez hasonló ezüst fedi.” Néhány évvel később, a IV. füzetben pedig: „Szent István magyar király megőrzött ereklyéit 1590-ben említik a dubrovniki kolostor szentélyében. Nem tudni, honnét kerültek és mióta vannak dubrovniki templomunkban. Sem kísérőlevél, sem valami más bizonyító emlék nem maradt ránk őseinktől. A szent ereklyék 1614. évi leltári számbavétele az első írásos nyom róluk. Különböztetve 1590-ben a (dubrovniki Domonkos) kongregáció közgyűlésén megbízták Timotije Pasković testvért, hogy a szent király kezét foglalja ezüst tokba. Ezért kétségtelen, hogy azóta legalábbis, nálunk van. Így megvan a majdnem teljesen egész megőrzött koponya régi megmunkálású ezüstbe foglalva, amire bevésték a szent király képét. Ezenkívül úgy adódott, hogy tulajdonunkban van a kéz is, méghozzá a jobb természetesen, amely – miután a többi végtag, ahogyan az a halandók maradványaival történni szokott, elporladt – a szent király szegényeknek osztott alamizsnáinak köszönve egyedül szolgált rá arra, hogy mindeddig épségben megmaradt hét évszázadon át hússal, körmökkel, a csuklóknak behajlítva, mintha még mindig alamizsnát osztana. A szent ereklyék közül a római egyház teljes joggal ajánlja különösen ezt a zsolozsmáskönyvben, ahol Szent István ünnepén az ő államigazgatásáról elmélkedünk. A szent király jobbját 1706-ban kivették a régi tokból, és Gabriel Gigli testvérnek köszönhetőleg egy új, kristályos foglalathoz helyezték. Nagyon régi felirat tanúskodik a szent ereklye eredetiségéről a csuklóknak behajló kézen, és csodálatos, hogy a megkopott, öreg pergamenen sértetlenek a betűjelek és az ezeket összekötő pergamendarabkák.” Ugyanez a krónikás 1744-ben majdnem szóról szóra megismételte ezt a bevezetőben és A Dubrovniki Érsekség története Paolo Alberi érsek idejében (1588–1591) c. munkájának az érsekről szóló fejezetében.

A koponya most már nem az 1590-ben látott ereklyetartóban van, amely Crijević szerint régi megmunkálású, koponya formájú ezüstöntvény volt, a szent király bevéssett képével rajta. A mai ereklyetartó 12 cm magas. Az alapja 20X18,5 cm. Súlya a koponyacsonttal együtt 1070 gramm. Közép-európai barokk munka a 18. századból. 59 cm kerületű, koponya formájú, vésett, metszett, kovácsolt ezüst, arany kerettel a 7,7X6,7 cm-es, ovális hegyikristály-betét körül, ami alatt látszik az ereklye. Az alsó része tányér, az ereklyét borító felső pedig félgömb alakú. A ládikószerű két részt ezüst tüvel zárt bilincs fogja össze. Az egész ereklyetartót aranygyűrű idom díszíti. Ezen belül van a hegyikristály, ami alatt látszik az ereklye. Kapocs nincs. Christa Angermann a bécsi iparművészeti főiskola tanárnője, osztrák fémszakértő szerint az ereklyetartó dél-ausztriai mester munkája a 18. század második feléből. A történelmi körülmények, mint látni fogjuk, arra utalnak, hogy 1769–1771-ből.

Ha felnyitjuk az ereklyetartót, gyapot alátéten látjuk a 177 mm hosszú, 127 mm széles, 50 mm magas agykoponyacsontot (neurocranium), a koponyamaradványt a szemüregmagasságtól a tarkócsont végéig. Az illető személy pupillatávolsága 44 mm volt. Vajon a dubrovniki koponyaereklye valóban Szent István magyar király koponyája-e? Erre vonatkozó írásos bizonyíték nincs. Ehelyett csak a dubrovniki Szent Domonkos-kolostorban a történelmileg megállapított 1590-től mindmáig élő istenfélő legenda adott. Dr. Mario Claus a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia régészeti osztályának antropológusa, az emberi csontmaradványok vezető horvát szakértője 2000. április 5-én áttanulmányozta a koponyafényképeket és megállapította, hogy hatvan éven felüli életkorban elhunyt idősebb férfi koponyájáról van szó. Mai tudományos módszerekkel, közvetve vagy közvetlenül, kétségbevonhatatlanul bizonyítható lehetne már, hogy a dubrovniki ereklye valóban Szent István király földi maradványainak tartozéka-e.

2. Az ereklyék Dubrovnikba kerülésének elméletei

Nincsenek semmiféle közvetlen bizonyítékok Szent István király ereklyéinek Dubrovnikba kerüléséről. Az adományozó levél és a hitelességbizonylat (ha volt is) valószínűleg odaveszett az 1667. évi nagy földrengésben és tűzvészben. Nem érhető el már közvetlenül az 1590. évi forrás sem, mert a dubrovniki Szent Domonkos kongregáció kápta-

lanja döntéseinek egyes könyvei tönkrementek a kolostor francia (1806–1814) és osztrák (1814–1837) megszállása alatt. Serafin Crijević 1734-ben őszintén beismerte, és tíz évvel később, 1744-ben ismételtlen megerősítette, minden kutatása ellenére sem sikerült kiderítenie, hogyan és mikor kerültek a Szent István-ereklyék Dubrovnikba minden adományozó levél vagy más hiteles bizonyíték, kísérő emlék nélkül. Crijević írásaiban azonban vitathatatlan, hogy a dubrovniki domonkosok törvényes, becsületos úton jutottak hozzájuk, mert a kolostor jóhiszeműen ajándékba kapta, és századokon át zavartalanul, becsületesen birtokolta őket. Jóllehet Crijević, aki időben és forrásokban sokkal közelebb állt a 16. századhoz, amelyben a Szent István-ereklyék minden valószínűség szerint Dubrovnikba kerültek, nem tudott róla, egyes szerzők a 20. században megpróbálták megtudni, hogyan történt ez. Anđelko Posinković (1917) felületesen olvasta, hogy Crijević hivatkozott Mihovil Bonbardira, és ennek alapján azt írta, hogy a Szent István-koponyát régebben a zágrábi székesegyházban őrizték. Stjepan Krsić 1990-ben ezt írta: „A horvát domonkosok általában, a dubrovnikiak pedig különösen jó kapcsolatban álltak mind a királyi udvarral, mind a budai főstudiummal. Ennek közvetlen bizonyítéka három Árpád-házi szent, István, Imre és László abban az időben emelt oltára a dubrovniki Domonkos-kolostor káptalantermében. Ilyen értelemben kell véleményünk szerint magyarázni azt is, hogy a mohácsi csata után, 1526-ban éppen ebbe a kolostorba kerültek a Szent István-ereklyék, a koponya és az épségben maradt Szent Jobb. Tekintve, hogy semmilyen bizonyíték sincs arra, hogy vezető politikusok vagy egyházi főméltóságok a tragikus csata után a távoli Dubrovnikban kerestek volna menedéket, magától adódik, hogy egy dubrovniki domonkos hozhatta magával őket, akinek valamilyen igen fontos tisztsége lehetett Budán a királyi udvarban, és akire rábízták abban a zűrzavarban megőrzésre.” Annak alapján, ahogyan a sajtó Stjepan Čosićot (2000) idézte, egy dubrovniki domonkos szerzetes 1527-ben a budai királyi kincstárból magához vette és Dubrovnikba vitte az ereklyéket, azzal a szándékkal, hogy megőrzi a törökök elől. Meg kell jegyezni azonban, hogy a törökök 1526. augusztus 29-én verték szét a magyar–horvát hadakat Mohácson, és 1526. szeptember 12-én már Budán voltak. 1527-ben ott tehát semmit sem lehetett már menteni előlük, a Szent István-ereklyéket pedig különben is Székesfehérvárott őrizték. Ahogyan Ivan Martinić (1989 és 2000) átmesélte Stjepan Krsić

kutatásait, az ereklyék közvetlenül a mohácsi csata után, 1526-ban kerültek Dubrovnikba, méghozzá Mariano Santo dubrovniki veseorvos révén, ajándékba a dubrovnikiaknak, akik tisztelték a magyar királyt és szentet. Stjepan Krsić 2000. március 28-án e sorok írójának úgy nyilatkozott, nem emlékszik arra, hogy milyen cikkében írt volna ilyesmit. Az európai és a horvát történelem jegyzi, hogy Mariano Santo (Barletta, 1488–Róma, 1560) olasz sebész Filippo Trivulzi dubrovniki érsek orvosaként 1527-ben Dubrovnikba jött, és a Dubrovniki Köztársaság állami sebésze is lett. 1532 nyarán a Dubrovnikból Belgrádba, II. Szulejmánhoz tartó Antonio Rincon beteg francia követ kíséretében volt. Július 5-én érkeztek a szultánhoz, aki másnap magyarországi hadjáratra indult. 1532. augusztus 9-én azonban Kőszegnél feltartóztatták Jurisics Miklós csapatai, úgyhogy augusztus 30-án Szlavónián át visszaindult Belgrádba. Nagyon valószínű, hogy Santo akkor folytatta útját Bécsbe, ahol augusztus végén vagy szeptember elején találkozott egy barátjával. Utána visszatért Dubrovnikba, összecsomagolt, és 1532 végén Olaszországba költözött. Lehetséges, hogy Santo akkor, 1532 júliusában II. Szulejmán szultánnal átvonult Székesfehérváron, és ott rátalált a Szent István-ereklyékre. Ez azonban csak hat évvel Mohács után történhetett, nem pedig azonnal utána.

Sajtóban nem megnevezett magyar történészek állítólagos nézete szerint az ereklyéket csak 1543-ban vitték el Székesfehérvárról. Teljesen alaptalan azonban Boris Njavrónak, a zágrábi Večernji list munkatársának, vagy beszélőtársának, Ivan Martinićnak az az állítása, hogy az ereklyék 1543-ban kerültek Dubrovnikba, és hogy Mariano Santo hozta magával őket. Nem tudták, vagy megfeledkeztek róla, hogy Mariano Santo 11 évvel előbb, 1532 nyarán járt Magyarországon.

3. Még egy Szent István-ereklye Dubrovnikban

A koponya durván mondva két részből áll, a koponyafedélből (cranium) és az alsó állkapocscsontból (mandibula). A dubrovniki Nagyboldogasszony székesegyház kincstárában 42-es leltári számmal őrzik a 15. századi aranyozott, öntött is, kovácsolt is, vésett, 25X18,5 cm-es ezüst ereklyetartót és Szent István magyar király állkapocscsont ereklyéjét. Az ereklyetartónak peremes, kerek alapja van, rávésett gót betűs felirattal: +al+onor+di san+Stefan (Szent István tiszteletére). Az erek-

lyetartó gömbölyített nyele közepén almaszerű csomó van. A sekély, ezüst állkapocscsonttartót fogazott szegély veszi körül. Az állkapocscsontot, amelyben mindössze két zápfog maradt, ezüst drótszál erősíti. A tartó alján egy állmagasságban levő kampóra akasztva a szent ezüst szobra lóg, koronával a fején, hosszú hajjal, köntösben, karba tett kézzel. Kapocs nincs. (Más források szerint a szobrocska nem Szent Istvánt, hanem Szent Lászlót ábrázolja; és benne, elől, a közepe táján Szent László egy lábszárcsontdarabja látszik. – A fordító) Az ereklyére különféle katalógusok és történészek utalnak. Valamivel bővebben Serafin Crijević (1744) is foglalkozott vele. Az ereklyetartóról publikált valamit Paál Jób (1940) újságíró és Ivo Lenti (1987) művészettörténész. Korábban pedig Vid Vuletić Vukasović (1898), akinek tanúsítása szerint Mato Vodopić (1816–1893) dubrovniki püspök kivette az állkapocscsont egy szilánkját, és gyönyörűen kovácsolt ezüsfoglalatba téve, őfelsége Stefánia főhercegnőnek ajándékozta. Stefánia főhercegnő, II. Leopold belga király lánya, Rudolf osztrák trónörökös felesége, 1881. május 10-én kötött házasságától 1889. július 30-áig, férje haláláig férjével évről évre Dubrovnikban nyaralt.

4. A zágrábi székesegyház Szent István mellszobrában őrzött koponyacsont

A zágrábi székesegyház kincstárában 165. leltári számmal jelzett ereklyetartó Szent István magyar király 113X65 cm-es aranyozott réz, kovácsolt ezüst, drágaköves, üvegeköves, hegyikristályos mellszobra, ismeretlen római mester műve 1635-ből. Öntött talapzaton áll. Szent Istvánt királyi díszöltözékben, koronás fővel ábrázolja. A mély benyomást keltő csontos arcot a bajusz és a vállborító szőrmét utánzó apró göndörületekbe vegyülő szakálltincs-ellentétek lágyítják. A talapzat elejét pajzs és pallos díszíti, és Francesco Barberini bíboros fogadalmi adományozó felirata. A szobor koponyaüregében van Ergely (Ergelics) Ferenc zágrábi püspök 1635. december 7-én kelt autentikuma annak bizonyítékául, hogy Mrvanics János Tamás (1580–1637) boszniai püspök ezüst ládikába helyezte Szent István koponyacsontját (a craniumot), és az azóta a mellszoborban van. Nem ismeretlen azonban, hogy Mrvanics János Tamás boszniai püspök köztudottan történelmi hamisításokra is hajlamos, dús fantáziájú ember volt, és ezért nagyon óvatosan kell

kezeleni azt az állítását, hogy Szent István koponyacsontját tette a mellszoborba. Csakúgy mint Ferari Zsigmondét is, miszerint (Trogiri) Boldog Kazsotics Ágoston (1260–1323) az első domonkos rendi zágrábi püspök magasztalta már Zágrábban a Szent István-ereklyéket. Az eddig többször is idézett Serafin Marija Crijević 1734-ben így írt erről a domonkosok kongregációjának emlékkönyvében: „Zágrábban, Horvátország gyöngyszemében, a város káprázatos templomában volt valamikor ugyanez az ereklye. A trogiri Boldog Kazsotics Ágoston tanúskodott erről. Zágrábi híveihez intézett egy beszédében egyebek között a következőket mondta: A kezét a legjóságosabb ajándékozás jellemezte. István magyar király és apostol, miután számtalan templomot alapított és bőkezűen megajándékozott, hogy népét Krisztus nyájába terelje, és támogassa a keresztyényi szolgálatban, soha senki hozzá esdeklőtől sem tagadta meg a segítséget, hanem éjjel-nappal bőkezűen osztotta az alamizsnát. És amíg halála után egész teste elporladt, a jobbjá épségben megmaradt. Ennek dicsőítésére épült a Szent Jobbról elnevezett gyönyörű templom, amelyben közszemlére tették, hogy egész Magyarország tisztelhesse. A szent királyt dicsőíti ez az egész országban leggyönyörűbb templom. Erről éneklí a királyi próféta: Mivelhogy soha sem ingadoz: örök emlékezetben lesz az igaz (Zsolt. 112, 6) és aranydiadémot fejkötőszalagján (Sir. 45,12). Itt van ugyanúgy az aranytól, gyöngyöktől csillogó királyi koponya is. Ez az egész magyar királyság szentsége, hazánk kiemelt ékessége itt van előttünk, ebben a ládikában . . .”

Crijević 1734-ben idézte ezt. A Szent Jobb tiszteletére emelt templom azonban nem vonatkozatható Zágrábra. A zágrábi püspökséget alapító és Zágrábban a Szent Istvánnak szentelt székesegyházat építtető Szent László király a Szent Jobbot a Bihar megyei Szent Jobb apátsági templomban helyezte el. Onnét került vissza a 15. században Székesfehérvárra, ahol, Dubrovnikba kerüléséig, a Szent István-koponyát is őrizték.

A következő évtizedben Crijević nyilvánvalóan maga is rájött, hogy Mrvanics képzelődhetett Kazsoticccsal kapcsolatban, s az 1744-es előszóban már más szerzőre hivatkozott, és hozzáfűzte saját meglátásait is: „Idézem azonban, hogy mit mond Miho Bombardi A Magyar Királyság Tereprajza c. munkája 3. részének 3. fejezetében. Zágrábra vonatkozólag ez is benne van: Különösen rendkívül fontos a Szent László király emeltette, Szent Istvánnak szentelt bazilika, amelyben a számtalan többi ereklyével és igen finom szent bútorzattal együtt istenfélőn őrzik és

tisztelik a szent király koponyáját, amelyre hajdan mennybéli ajándéku került a korona.” Bombardus tehát azt írta, hogy Zágrábban őrizték a szent király koponyáját. Ha úgy értette ezt, hogy a koponya egy darabkáját, állítását örömmel vehetjük. Ha azonban az egész koponyára mondta, akkor teljes egészében vitatható az. Bebizonyosodott ugyanis, hogy a koponyaereklyét a Szent Jobbal együtt Dubrovnikba vitték, és az ottani domonkosoknak adományozták. (A szerző nem foglalkozik azzal a lehetőséggel, hogy akár a tatárok elől menekülő IV. Béla király is vihette magával az ereklyéket a horvát fővárosba, vagy hogy a templomot építtető Szent László király is eljuttathatta oda a koponyaereklyét. – A fordító)

5. A Szent Jobb dubrovniki éve

A dubrovniki domonkosok Szent István király koponyaereklyéje mellett, amely körül akkora port vertek mostanában, több mint 200 éven át, 1771-ig a Szent Jobbot is őrizték és tisztelték. Serafin Marija Crijević 1728-ban írta először a dubrovniki domonkosok ereklyéinek számbavételekor: „XI. A szent király jobbát, amely épségben megmaradt, amikor az egész test elporladt, ezüst dobozban őrzik.” A már említett 1744. évi Előszóban írta: „Az 1614. évi ereklyelista említi először a kezét, de már 1590-ben ezüst dobozba helyezték, 1706-ban pedig áttették egy újba és szebbe.” A dubrovniki domonkosok kongregációja hírneves testvéreiről írva az Iconothekában is közölte Crijević Timotije Paskovićról, hogy ezüst tokba zárta a jobbot, Gabriel Gigliről pedig, hogy újba helyezte át. Hasonlóképpen írt Crijević 1742-ben a Neves dubrovnikiak életrajzában is.

A Szent István-ereklyék körül a 17. század végén kezdődött az első nagyobb porverés. 1684-ben kijelöltek két szerzetest, hogy a Szent Jobbot vigyék el I. Leopoldnak, aki azonban hadi gondjai miatt akkor megfeledkezett erről. Az érdeklődés a 18. század második felében terelődött az ereklyére ismét. Az első orosz–török háborúban (1768–1774) az oroszok megvádolták a Dubrovniki Köztársaságot, hogy csatlós helyzetben támogatja a törököket. A Köztársaság kormánya Mária Terézia közbenjárását kérte Szentpétervárott II. Katalin cárnőnél. Ellenszolgáltatásul Mária Terézia a Szent Jobbot kérte a domonkosok

dubrovniki kolostortól, hogy azzal könnyebben elsimíthassa a magyarakkal keletkezett nézeteltérését.

Az orosz támadás lehetőségétől tartva a Dubrovniki Köztársaság Szenátusa 1769. április 18-án úgy döntött, felszólítja a domonkosokat, törjenek le egy darabot a koponyaereklyéből, hogy azt aranyba foglalva elküldhessék Mária Teréziának. Tárgyalt erről a szenátus még április 21-ei, 27-ei és május 27-ei ülésén, majd meghagyta a domonkosoknak, hogy adják át a koponyacsont egy darabját. Dionizie Remedelli (1711–1793) domonkos rendbeli olaszországi egyetemi tanár Aleti államtitkár és Marko Sorkočević, a Kis Tanács tagjának szóbeli utasítására elvitte az ereklyedarabot Bécsbe, és átadta Mária Teréziának. A császárnő azonban, miután átvette, 1769. augusztus 10-én a Szent Jobbot is követelte. A dubrovniki kolostorra egyre többfelől mind nagyobb nyomás nehezedett, hogy adja át a Szent Jobbot. A Szenátus mégis 1769. november 6-án meghagyta a domonkosoknak, tájékoztassák a rend főtanítóját és Gazzaniga Pétert, a császárnő meghatalmazottját, hogy a kolostor és a Szent Jobb a Dubrovniki Köztársaság védnöksége alatt áll, és a rendház nem rendelkezhet önállóan az ereklyével. Biztonsági óvintézkedéssel ugyanakkor a Szent Jobbot áthelyeztette az államkincstárba.

Amikor már úgy tűnt, hogy minden annyiban marad, Alekszej Orlov orosz tengernagy 1770. szeptember 30-án hadat üzent a Köztársaságnak, és Dubrovnik ostromára készült. Gyorsan meg kellett nyerni Ausztriát. A Szenátus 1771. január 12-én úgy döntött, hogy ellenértékül 200 cári tallért fizet a dubrovniki domonkosoknak, és nyolc nappal később, 1771. január 20-án meghagyta Serafin Bunićnak, hogy vigye a Szent Jobbot Mária Teréziának. Mivel azonban Bunić időközben meghalt, a szent ereklyét Franjo Ranjina és Marin Tudisić követ vitte Bécsbe, és 1771. május 26-án átadta a császárnőnek. Mária Terézia ennek ellenére sem tett semmi különöset Dubrovnikért, hanem a Köztársaság tárgyalt Orlov gróffal, és ezt követően az 1775-ben kötött livornói megállapodás osztalta el a várost fenyegető veszélyt. Pray György jezsuita szerzetes egy 1771-ben Bécsben kiadott egész könyvet írt a Szent Jobbról. Az ereklye Dubrovnikból Bécsbe vitelének emlékére Anton Franz Wideman (1724–1792) 43 mm-es ezüst és galvanoplasztikus érmet vert, kilenc nappal későbbi, Bécsből Pozsonyba vitele alkalmából pedig Wenzel Haynl 26 mm-es arany- és ezüstérmét. A Szent Jobb Magyarországon a 19. század hatvanas éveiben új ereklyetartóba került. Nem sokkal

átadása után Mária Terézia egy dubrovniki besúgója azt írta úrnőjének, hogy ha nem lettek volna annyira riasztóak a körülmények, a dubrovnikiak nem váltak volna meg az értékes ereklyétől. Az átadott Szent Jobbot még mindig siratják, jóllehet elvesztése már pótolhatatlan.

6. A koponyaereklye feldarabolása

A dubrovniki Szent Domonkos-kolostor tulajdonában levő Szent István-koponyaereklyéből az utóbbi évszázadokban legalább háromszor törték le csontdarabokat. Először 1769-ben, amikor a koponyát Bécsbe vitték a Köztársaság zálogául. Onnan megcsonkítva, és új, a jelenlegi ereklyetartóban került vissza. Nem tudni azonban, hogy az egész koponyát elvitték-e Bécsbe, vagy csak egy darabját. A Szenátus ugyanis 1769. április 27-én úgy rendelkezett, hogy a domonkosok kolostora az ereklye egy részét tartsa meg magának, és az államnak csak azt a részt adja át, amelyen a „Primi regis S. Stephani Regis Hungariae” felirat volt. Nem sokkal ezután, 1769. május 29-én a kapott részt fra Dionizie Remedelli Bécsbe vitte a császárnőnek. Július 12-én Remedelli a kormánynak küldött tájékoztatójában az állt, hogy a császárnő kegyesen fogadta a koponyaereklyét hálája jelentős jeleivel. Augusztus 10-én, a búcsúfogadáson azonban Mária Terézia nemcsak hogy követelte a Szent Jobbot is a Magyar Királyságnak, hanem fenyegetőzött, hogy ha nem kapja meg, tudni fogja, milyen hatékony intézkedéseket kell tennie. Elrendelte Gazzaniga Péter domonkos szerzetesnek, a bécsi egyetem teológiatanárának, hogy követelését továbbítsa Dubrovnikba a domonkosok kolostora perjelének, és Rómába, a Prédikátorok Rendje főtanítójának, hogy ez utóbbi legyen hatással a dubrovniki szerzetesekre. Azt ígérte, hogy ha megkapja a Szent Jobbot, hajlandó lesz a koponyát visszaszolgáltatni. Ezzel az ígéretével azonban nem foglalkoznak az eddig átnézett források. És a császárnő, miután 1771. május 26-án megkapta a Szent Jobbot, úgy tűnik, meg is feledkezett róla. A dubrovniki ereklye vizsgálatakor kiderült ugyanis, hogy az ereklyetartóban csak a koponyacsont minden felirat nélküli felső része van. Valószínűnek tűnik az alábbi feltételezés: Bécsbe, a császár- és királynőnek a koponyacsont feliratos részét vitték el az 1590. évi ereklyetartóban, a felső rész pedig a kolostorban maradt. Hazatérőben a dubrovniki küldöttség útközben Dél-Ausztriában új ereklyetartót csináltatott az otthon hagyott résznek.

Másodszor 1818-ban törtek le egy darabot a koponyacsontból, amikor az év májusának végén és júniusának elején I. Ferenc császár Dalmáciában járt. Anđelko Posinković (1917) szerint: „Szent István koponyacsont-ereklyéjének egy darabkáját I. Ferenc császárnak és királynak ajándékozták, amikor Dubrovnikba látogatott.”

Harmadszor 1988-ban csonkult tovább a koponyacsont, amikor fra Ivo Martinić, a kolostor akkori perjele a szent ereklye egy darabkáját a pannonhalmi bencéseknek ajándékozta. Fra Várszegi Asztrid, a pannonhalmi kolostor perjele és fra Sólumos Szilveszter vette át ünnepélyesen az új ereklyét 1988. október 14-én. Az adományozólevél szerint az ereklyeátadás a domonkosok horvát tartománya közgyűlésének és Marinko Zadro akkori tartományfőnöknek a beleegyezésével történt. A rendelkezésre álló források azonban ennek éppen az ellenkezőjéről tanúskodnak.

a) A beleegyezésre való hivatkozás kérdéses, tekintve hogy nem írásos beleegyezésről volt szó, az írásos okmányok pedig ellentétes következtetésre utalnak. A rend horvát tartománya 1988. június 7-étől 14-éig a Brač-szigeti Bolban tartott tisztújító közgyűlésének nyomtatott okmányaiban a 105 határozat egyike sem említi a Szent István-ereklyét.

b) Az adományozás jogilag érvénytelen, mert a Szent István-ereklye egy darabkáját az Apostoli Szék jóváhagyása nélkül idegenítették el (Kánon, 1190, 2), és mert a kolostori közgyűlés, amely alkotmánytörvénye (311, 1, 2) értelmében jogosult az ilyen kérdések megoldására, egyáltalán nem tárgyalt róla. Ezért az adományozást a 127-es kánon is érvényteleníti.

7. Egyéb visszazármaztatási törekvések

Magyar részről a dalmát domonkosoknak állítólag azt ígérték az I. világháború előtt, hogy új kolostort építenek nekik, ha visszazármaztatják Magyarországra Szent István király náluk őrzött koponyareklyéjét. Az erre vonatkozó iratoknak vagy Dubrovnikban, a domonkosok kolostori levéltárában, vagy Zágrábban, a rend horvátországi tartományának levéltárában kellene lenniük. Húsz évvel később, 1930. július 9-ére fra Böle Kornél, a domonkosok budapesti kolostorának perjele levélben írta a rend horvátországi tartományfőnökének: „Fra Szabó Sadok tartományfőnökünkkel egyetértésben kérném, hogy a dubrovnikai

kolostor engedjen át Rózsafüzér királynőjének szentelt budapesti új templomunknak Szent István király maradványaiból valamely jelentősebb darabot. Hasonló kérelemmel fordultunk a dubrovniki kolostorhoz már a háború előtt is, tőlük azonban, tudomásom szerint, nem kaptunk beleegyező választ. A dalmáciai tartománnyal fennállt dicső történelmi kapcsolatainkra emlékeztetve testvéri közelséggel újra és ismételten kérjük, ne utasítsák el kérelmünket, aminek eleget tehetnek.” Fra Markolin Knego horvát tartományfőnöknék, aki a levelet továbbította Dubrovnikba, fra Anđelko Posinković, a dubrovniki Szent Domonkoskolostor perjele, miután a kérdést a kolostortanács elé vitte, 1930. július 31-ei válaszában a következőket írta: „Miután a Szent Jobbot annak idején Mária Terézia királynőnek ajándékoztuk, nekünk most már a szent király ereklyéiből csak egyetlenegy maradt, a koponyacsont felső része. Ha most azt is átengednénk, számunkra semmi sem maradna többé. De még ha hajlandók is lennénk megválni az értékes ereklyétől, Szent István király közelgő ünnepéig semmiképpen sem fejezhetnénk be az erre vonatkozó tárgyalásokat, mert az átadáshoz apostoli engedély és kormányunk beleegyezése szükséges. És végül nagyon veszélyes is lenne ez, mert utat nyitna más követeléseknek is. Ha a budapesti testvéreknek egyetlen Szent István-ereklyéjük sincs, mi hajlandók vagyunk a koponyaereklye egy apróbb darabkáját átengedni nekik.”

Knego tartományfőnök a budapesti perjelnek 1930. augusztus 6-án küldött válaszlevelében mellékelte a dubrovniki levelet, és hozzáfűzte: „Annak ellenére, hogy a dubrovniki kolostor az ereklye törvényes tulajdonosa, valamiképpen jogot formálnak rá a város világi hatóságai is. Én és a dubrovniki testvérek eleget tennénk az önök istentiszteelő óhajának, félek azonban az ellenszegüléstől az állam részéről. Végül pedig meg kell mondjam, nekünk semmilyen hivatalos egyházi bizonylatunk sincs az ereklye eredetiségéről, amit pedig a törvény és a szent kánonok megkövetelnek az átadáskor.”

Az 1930. évi levélváltás után, mintha hosszabb időre megfeledeztek volna a Szent István-ereklye Magyarországra származtatásáról. A Muraköz magyar részről történt elfoglalása a II. világháború idején felkavarta, megzavarta a horvát–magyar kapcsolatokat. A háború utáni „reálszocializmus” pedig mindkét országban csökkentette az egyházi intézmények közötti kapcsolatokat. A II. vatikáni zsinat utáni történések a szentek tiszteletét is befolyásolták, olyannyira, hogy a dubrovniki

kolostormúzeum 1969. évi átrendezésétől a koponyaereklye közönséges kiállított műtárgy lett. 1986-ban, a múzeum újabb átrendezésekor üvegfalú zárt vitrinbe került más liturgikus fémtárgyakkal. Fra Ivo Martinić, a múzeum átrendezésének a kezdeményezője négy ízben a nyilvánosság elé tárta, miért kínálja a Szent István-koponyaereklyét a magyaroknak: „Azt hiszem, eljött az ideje, hogy a számukra annyira fontos ereklyét visszaadjuk a magyaroknak. Hiszen az ő nemzeti történelmük alapja, gyökere, önazonosságuk és államiságuk kezdete az. Alapítójukról van szó, mert Szent István a nemzetté válásuk oszlopa volt.” (1989) „Szerintem ideje volna visszaadni az ereklyét a magyaroknak, hiszen az ő történelmük alapja, önazonosságuk és államiságuk kezdete az. Képzeltetik, mekkora becsben tartanánk mi horvátok Tomislav király ilyen ereklyéjét például.” (2000) „A közelmúltban végbement politikai változások után a magyarok mindenképpen szeretnék visszakapni szent ereklyéjüket, amit mi őriztünk és tiszteltünk itt századokon át, és tiszteljük most visszaszármaztatási szándékukat. Részünkről semmi akadályja annak, hogy vissza is kapják. És mindenekelőtt semmiképpen sem szeretnénk, hogy a visszaszármaztatásnak cserebere látszata legyen. De számítunk valami segítségre hálájuk jeléül, hogy megőriztük szent ereklyéjüket.” „Az ereklye nem a dubrovniki domonkosok tulajdona. A magyarok nem adományozták nekünk, hanem megőrzésre bízták ránk. Helyre kell hoznunk végre testvéreink előző nemzedékeinek a hibáit.”

Ezek után 2000. március 15-én a dubrovniki Szent Domonkos-kolostor hét szerzetese közül hat, a perjellel az élen, aláírásukkal ellátott alábbi sajtónyilatkozattal állt a nyilvánosság elé: „Kolostorunk egy tagja kifejtette saját önkényes és alaptalan nézetét, miszerint a dubrovniki domonkosok hajlandók lennének e rendkívül értékes ereklyét azonnal Magyarországra küldeni. A hír megtéveszti a nyilvánosságot, mert bizonyítása teljesen magánjellegű, a kolostorvezetés részéről minden hivatalos támogatás nélkül, annál is inkább, mert senki sem kérte a testület idevágó véleményét. A dubrovniki domonkosok nem foglalkoznak e több mint 450 éve Dubrovnikban őrzött és megőrzött szent ereklye visszaszármaztatásának a gondolatával. Mind a mai napig a kolostor nem kapott, és nem tett semmiféle hivatalos kérelmet vagy felajánlást a Szent István-ereklye Magyarországra vitelére vonatkozólag. Mindazon domonkosok nevében, akik ebben a kolostorban városunknak, Dubrov-

niknak, és horvát nemzetüknek annyi kincset hagytak örökül, erkölcsi kötelességünknek tartjuk maradéktalanul megőrizni mindezt a jövő nemzedékeknek is.”

Fra Frano Prcela horvát tartományfőnök az ereklye jelentőségéről sajtónyilatkozatában kijelentette: „Nekünk ez csak múzeumi műtárgy. Nincs túl nagy vallási alapja annak, hogy itt is maradjon.” Mire a horvát helyettes művelődési miniszter így nyilatkozott: „Az ereklyetartó nyilvántartott művelődési emlék, a horvát kulturális örökség része, és mint ilyen, elidegeníthetetlen. Nem választhatjuk el itt most az ereklyetartót az ereklyétől, és nem beszélhetünk arról, hogy melyik rész kinek mit jelent.”

8. Jogi szempontok

A dubrovniki Szent Domonkos-kolostor századokon át jogilag elvitathatatlan tulajdonosa ereklyéinek, tehát a Szent István magyar király koponyaereklyének is, mert azt, csakúgy mint a Szent Jobbot, ajándékba kapta a 16. században (legkésőbb 1590-ben), és tartotta tulajdonának jóhiszeműen (a Szent Jobbot 1771-ig, a koponyát mindmáig). A tulajdonjog bizonyítására szolgálhatnak az 1771. évi történések is, amikor is a Dubrovniki Köztársaság diplomáciai manővere, a nemzetbiztonság és a térség békéjének a megőrzése érdekében kénytelen volt megvonni a kolostor Szent Jobbra vonatkozó tulajdonjogát és kártérítést fizetett a tulajdonosnak. A kolostor önálló jogi személy, és rendelkezik a vagyonával. A kolostori közgyűlés jóváhagyása nélkül a kolostor semmiféle értékes tulajdona nem idegeníthető el, és ideiglenesen sem távolítható el. A rend tartománya vagy a tartományfőnök csak abban az esetben rendelkezhetne a Szent István-ereklyével, ha a dubrovniki kolostort megszüntetnék. Szent ereklye elidegenítéséhez vagy áthelyezéséhez a kolostor kimondott beleegyezése sem elegendő. A kánonjogi törvénykönyv szerint ugyanis (1292, 2. kánon) ehhez nem kevesebb mint a Szentszék engedélye szükséges, lévén értékes művészeti és történelmi emlékről szó. A kánonjog a következő okot is idesorolja arra vonatkozólag, hogy a Szentszékkel illeti a jóváhagyás joga: „Az Apostoli Szék beleegyezése nélkül nem lehet jogosan elidegeníteni vagy tartósan áthelyezni neves ereklyéket és olyanokat is, amelyeket a nép nagy tiszteletben részesít” (1190, 2. kánon). Az elidegenítés módja csakis minden

ellenszolgáltatás nélküli ajándékozás lehet, mert a kánonjog kifejezetten tilt minden ereklyekereskedelmet (1190, 1. kánon). Nem hagyható figyelmen kívül továbbá, hogy a Szent István-ereklyéket a horvát törvények is védik. A Horvát Művelődési Minisztérium Kulturális Örökség igazgatóságának keretében a dubrovniki műemlékvédelmi részleg 2000. február 22-én hozott döntése megerősítette, hogy a dubrovniki Szent Domonkos-kolostor tulajdonában levő Szent István-ereklye, Dubrovnik és Horvátország kultúrtörténeti értéke megelőző védelme alá helyeztetik. Azaz vonatkozik rá a kultúrjavak védelméről szóló törvény. Más szóval a kultúrjavak, az ideiglenes védelem alatt állók is, tartósan nem vihetők ki az országból. A Horvát Köztársaság kultúrjai csak kölcsönadhatók külföldre és ideiglenesen vihetők ki az országból. Műemlékvédelmi szempontból az ereklyetartó és az ereklye (a tényleges eredetiség itt nem játszik szerepet) egységes egésznek tekintendő, és legfeljebb az ereklye parányi részecskéjének eltávolítása tartozhat egyházi jogszabályok alá azzal a feltétellel, hogy az ereklyetartó nem veszíti eredeti rendeltetéséből.

Záradékkul még: A Szent István-ereklyéknek kettős értékük van, vallási és nemzeti. A koponyaereklyét, az állkapocscsont-darabot és a Szent Jobbot Dubrovnikba vitték, és vallási tiszteletadásban részesítették ott. 1969 óta azonban a Szent István-koponyacsont-ereklye művészi és művelődéstörténeti műtárgy lett a dubrovniki Szent Domonkos-kolostor múzeumi gyűjteményében. Ily módon megszentelté és profanizálódott. Meggyalázták szent ereklye és emberi csont mivoltában egyaránt. A hívők ezzel megrövidültek, és csorbult Horvátország kultúrtekintélye. A tulajdonos mulasztása azonban nem pótolhatatlan.

A Prédikátorok Rendjének magyarországi fővikáriátusa és a Magyar Katolikus Püspöki Kar ereklyekereseti igénnyel lépett fel. Az egyetemes és nemzetek feletti katolikus egyház e két vallási intézménye abból indul ki, hogy erkölcsi joga van az ereklyékre, lévén a magyar nép vallási és nemzeti szentségeiről szó. A királyi földi maradványok visszaszármaztatási készsége vajon nem egy nép érettségéről és más nép iránti tiszteletéről tanúskodna-e? Másrészt, a visszaszármaztatásba nem lenne-belemagyarázható, hogy horvát részről többé nem tartják magukénak is a magyar szentet, hogy egy katolikus szent ereklyéi a horvát katolikusok számára nem szent ereklyék többé? A dubrovniki Szent István-

ereklyék számtalan más kérdést is felvetnek, amelyek megválaszolása nélkül minden döntés elhamarkodott lenne. És vajon ki hivatott dönteni olyan kérdésekben, amelyek csorbítják az ember halálon túli jogát arra, hogy senkitől sem háborgatva, békességben nyugodva várhassa a feltámadást, olyanokban, amelyek kihatnak nemzeti és állami viszonyokra, és amelyek érintik korunk hívóinek a szent ereklyék és általában a szentek tiszteletéhez való viszonyulását?

*Fordította és tömörítette
BENCZE Lajos*